

Урок-експедиція

Тема: Географічне положення Черкаської області.

Геологічна будова, рельєф та корисні копалини.

Мета: Сформувати уяву учнів про особливості географічного положення Черкащини та своєї місцевості на карті України, Європи; геологічну будову, рельєф та корисні копалини.
Розвивати навички роботи в групах із статистичними матеріалами та різними джерелами географічної інформації краєзнавчого значення.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький.

Обладнання: Фізичні карти України та Черкаської області, словники-довідники геологічних термінів маршрутні карти- завдання, ілюстративні матеріали.

Структура уроку:

1. Мотивація навчальної діяльності. Працює довідкове бюро.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Вивчення нового матеріалу
 - робота в групах – працюють «маршрутні експедиції»;
 - звіти про результати досліджень.
4. Підсумкове узагальнення.
5. Диференційоване домашнє завдання.

Очікувані результати:

Учні зможуть:

- давати оцінку географічного положення Кіровоградської області та свого села;
- називати крайні точки та сусідське оточення області, району та села;
- розміри території області, району, села;
- аналізувати відповідність геологічної будови та рельєфу в межах області;
- називати басейни та родовища корисних копалин в межах області;
- робити висновки про значення Черкащини у природно-ресурсному потенціалі України.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель:

В світі є краї багаті,
Та дорожчий той, де в хаті
Слухав ти пісні матусі,
Де живуть твої всі друзі,
Де спинався ти на ноги,
І куди тебе дороги

Знов ведуть, немов до Риму,
Де душа твоя незримо
Вже давно перебуває, -
Кращих бо країв немає ...

Для одних – то сиві гори,
Для онаких - синє море,
А для нас, синів козацьких,
Черкащина-рідний край!

Безумовно, ви здогадалися, нашу роботу ми присвятимо вивченню своєї рідної Черкащини – «лісо-степової перлини» України, тих куточків планети, де все надзвичайно знайоме, рідне і близьке кожному з нас. Ми оглянемося довкола і ще раз переконаємося, що рідна домівка, вулиця, село, район – це те, без чого не існує Батьківщина.

А щоб краще зрозуміти значення свого краю, звернемося до його історії.

Історична довідка:

“Серце” нашої молоді держави – її столиця, древній і вічно юний Київ. А “душею” України цілком справедливо можна вважати Черкащину. Адже саме тут формувався звитяжний козацький дух нашого народу, тут розташована й гетьманська столиця – Чигирин.

Черкащина дала світу визначних людей – першого гетьмана України Богдана Хмельницького, героїв Визвольної війни Петра Дорошенка та Івана Виговського, гайдамацьких ватажків Залізняка і Гонту, генія нашого краю і всієї України Тараса Шевченка – пророка нації, без котрого нам не усвідомити свого призначення на землі.

Вітер гойдає золотаву колосисту ниву, зеленіють байраки, замріялися гаї та діброви, котить хвилі повноводий Дніпро. Ніби вартовий, стоїть лелека на даху, торкає потаємні струни в серці ніжна дівоча пісня... Все це наша рідна Черкащина.

Майже півтора мільйонна Черкаська область розташована в центрі України і по праву може слугувати її візитною картою, тому що уособлює в собі щось від кожного регіону нашої держави. Навіть назва області пов'язана з історією всього українського народу – адже були часи, коли українців називали черкасами.

Черкаська область створена 7 січня 1954 року і є однією з наймолодших серед областей України. Розташована в центрі України, з територією 20,9 тис. кв. м., що складає 3,5% загальної території України. Межує з областями: Київською – з північного заходу, Вінницькою – на заході, Полтавською – на сході та Кіровоградською – на півдні.

За адміністративно-територіальним поділом область складається з 20 районів, 6 міст обласного і 10 – районного підпорядкування, 15 селищ міського типу та 826 сільських населених пунктів. Обласний центр – місто Черкаси.

Черкаська область має славне минуле, багата на унікальні пам'ятки історії та культури. На території області відкрито понад 100 поселень трипільської культури, близько сотні городищ, поселень і курганних могильників скіфських часів. Територія Черкащини входила до складу земель, де на початку нашої ери сформувалося ядро ранніх східнослов'янських земель, а в часи існування Київської Русі була південною частиною Київського князівства.

II. Актуалізація опорних знань

Для того, щоб дізнатися якнайбільше про Черкаську область, згадаємо вже знайомий вам матеріал, який і допоможе нам в роботі.

- За яким планом оцінюють географічне положення певної території?
- Що таке «географічні координати»? В яких широтах та довготах простягається Україна?
- Скільки геологічних ер та періодів пройшла у своєму розвитку Земля? Які сліди цього розвитку залишилися в центральній частині України?
- Що таке «рельєф»? Які типи рельєфу переважають в центральній частині України?
- Як класифікують корисні копалини за способом утворення та за господарським використанням?

А тепер ці знання використаємо для оцінки географічного положення, особливостей геологічної будови, рельєфу та корисних копалин нашої області.

III. Вивчення нового матеріалу

Вивчення будь-якої території найдостовірніше, якщо його проводять безпосередньо на місцевості. Ми матимемо таку можливість при вивченні свого рідного села. А познайомитися з усією областю ми спробуємо відправившись сьогодні у заочну експедицію. І, оскільки, ми спробуємо одночасно досліджувати всю територію, то створимо в класі 3 групи. Кожна

отримає маршрутний лист-завдання. Через 10 хвилин ви проінформуєте інші групи про результати ваших досліджень.

Розпочнемо ж нашу експедицію спільним засіданням груп, на якому ми маємо визначити особливості географічного положення області.

Маршрутний лист №1

1. Визначіть положення Черкаської області та свого села на карті Європи та України.
2. Знайдіть на карті та запишіть крайні точки області
3. Яку протяжність має область з заходу на схід, з півночі на південь. Якою є ця відстань від нашого населеного пункту?
4. З якими областями межує черкащина? З якими районами межує наш район?
5. Оцініть положення області щодо водних об'єктів.
6. Зробіть висновок про значення географічного положення області, району та свого села.

(Учні працюють з картами України та Черкаської області. Відповідають на питання, які записані на першому маршрутному листі та наносять крайні точки, сусідні області, географічний центр України на картосхеми Черкаської області)

Очікувана інформація:

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛАСТІ

Черкаська область утворена 7 січня 1954 року.

1.1. Географічне розташування Черкаська область розташована в центральній лісостеповій частині України, в середній течії річок Дніпра та Південного Бугу. Вона межує на півночі з Київською (протяжність 340 км), на сході – з Полтавською (212 км), на півдні – з Кіровоградською (388 км) і на заході – з Вінницькою (124 км) областями. На Черкащині, поблизу села Мар'янівка Шполянського району, розташований географічний центр України з координатами: 49° 01' 39' північної довготи, 28° 58' 31" східної широти. Площа Черкаської області становить 20,9 тис. квадратних кілометрів, що складає 3,5% території держави (18 місце в Україні). Населення – 1 259,9 тис. осіб.

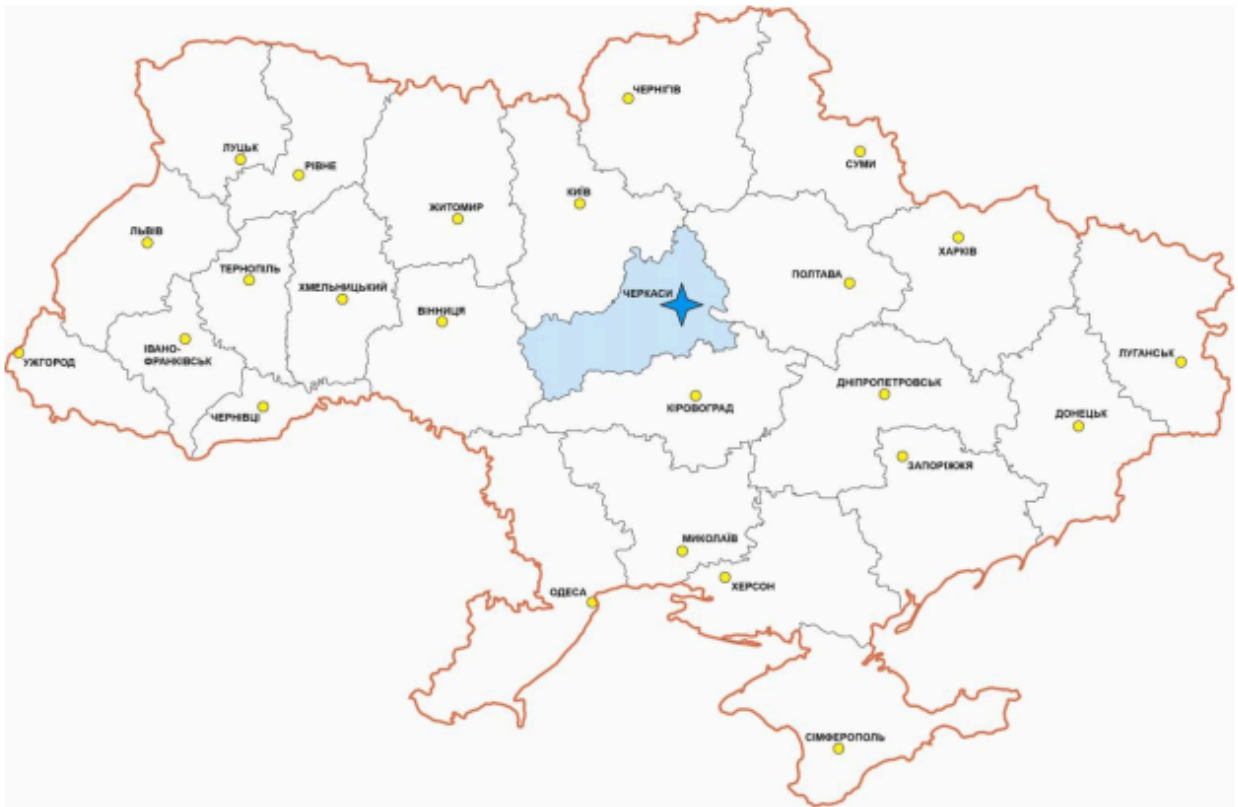

Рис.1. Географічне розташування Черкаської області

Відстані до найбільших економічних центрів Європи становлять до: Берліна – 1523 км, Будапешту – 1234 км, Варшави – 954 км, Відня – 1534 км, Праги – 1599 км. А тепер до роботи приступають експедиції.

Таблиця 1. Відстань до найбільших міст України

Місто	Відстань, км.
Дніпропетровськ	326
Донецьк	576
Запоріжжя	415
Львів	717
Київ	201
Сімферополь	649
Суми	343
Харків	415

Територія області простягнулася із південного заходу на північний схід на 245 км, з півночі на південь – на 150 км. Крайня північна точка лежить неподалік від села Кононівка Драбівського району, південна – поблизу села Колодисте Тальнівського району, західна – біля села Коритня Жашківського району, східна – неподалік села Стецівка Чигиринського району. За математичними розрахунками географічним центром області є точка поблизу села Журавки Городищенського району.

І експедиція дослідить особливості геологічної будови.

Маршрутний лист №2

1. Робота з картами атласу.

За геологічною картою визначить:

- які тектонічні структури лежать в основі території Черкаської області;
- породи якого віку найпоширеніші на території області;

- які породи приурочені до основних тектонічних структур.
- 2. Перегляньте фотографії відслонень. Проаналізуйте характер їх залягання. Як пояснити таку будову?
- 3. Що ви спостерігали у відслоненнях та піщаному кар'єрі на території нашого села?
- 3 Використайте джерела додаткової інформації та підготуйте дані про потужність осадкових відкладів, будову кристалічного фундаменту.
- 4. Поясніть геологічні терміни: «денудаційна поверхня».
 - «процеси вивітрювання»
 - «лесові породи»
 - «алювій»
- 5. Зробіть висновок про унікальність та господарське значення геологічних відкладів.

Очікувана інформація:

У геоструктурному відношенні Черкаська область лежить у межах центральної частини Українського кристалічного щита – Кіровоградського тектонічного блоку і Білоцерківсько-Одеського тектонічного блоку. Кристалічний фундамент утворений протерозойськими метаморфізованими породами (гранітами, гнейсами, сланцями), зібраними в лінійні складки, та їхніми продуктами вивітрювання. Відслонюються ці породи лише в річкових долинах. Осадочний чохол потужністю від кількох до 150 м залягає на денудаційній поверхні фундаменту. На всій території в його будові беруть участь кайнозойські, лише на крайньому північному заході – також мезозойські відклади. Палеоген представлений пісками, бурим вугіллям, глинами, мергелями, неоген – піщано-глинистими відкладами полтавської і балтської свит. Повсюдно поширені нижньо антропогенові червоно-бурі глини. Антропогенові відклади на плато представлені лесами, у річкових долинах – давнім і сучасним алювієм.

Черкащина розмістилася на потужному шарі порід докембрійського походження, вкритого товщами осадкових порід від 5 до 50 метрів. Виходи кристалічних порід зустрічаються в долинах річок, на схилах балок та ярів. На території нашого району є значний вихід докембрійських порід на поверхню .

II експедиція дослідить особливості рельєфу.

Маршрутний лист №3

1. Робота з атласами:
 - визначіть положення області щодо крупних одиниць рельєфу;
 - оцініть абсолютні висоти в різних частинах області, знайдіть точку з максимальною та мінімальною висотами;
 - чим пояснити наявність балкового рельєфу, покажіть його на карті;
 - чи спостерігається вплив річок на формування рельєфу області.
2. Перегляньте фотографії різних куточків Черкащини. Що ви можете сказати про особливості рельєфу?
3. Які особливі риси має рельєф Шполянського району та нашого села?
4. Поясніть географічні терміни: «абсолютна висота»
 - «відносна висота»
 - «карстові форми рельєфу»
 - «аккумуляція»
- 5.Зробіть висновок про особливості та значення рельєфу Черкащини, свого району та села.

Очікувана інформація:

Область лежить в межах Придніпровської височини. Поверхня її – хвиляста рівнина заввишки 150-250 м (найвища точка – 269 м – у верхів'ї р. Чорний Ташлик, мінімальна- 39 м – у заплаві Інгулу). Характерне чергування вододільних плато з глибоко врізаними долинами річок. Розвинута яружно-балкова сітка. Найбільше розчленована

північно-східна частина області (Дніпровсько-Інгулецьке межиріччя), де густота ярів і балок досягає 1 км на 1 кв км. У цій частині області поширені також водно-льодовикові форми рельєфу у вигляді прохідних долин. Льодовик вкривав північну частину Черкащини, його південна межа проходила приблизно по лінії Верхівка (Черкаська область) – Бірки – Омельгород – Триліси – Федорівка – Іванівці – Федірки – Янів – Миронівка – Талова Балка – Іванівка – Лозуватка (Онуфріївський район). Річкові долини та балки добре вироблені. У місцях, де на поверхню виходять кристалічні породи Українського щита, вони мають скельні круті схили, спостерігається чергування розширених ділянок (2-3 км) та вузьких каньйоно- подібних. У річищах трапляються переكاتи і пороги.

III експедиція дослідить мінерально-сировинну базу

Маршрутний лист № 3

1. Робота з атласами:
 - які види корисних копалин поширені по території Кіровоградщини;
 - в якій частині переважають осадові, які, чому;
 - де розміщені рудні, які, чому;
 - родовища яких корисних копалин розробляються в нашому районі.
2. Проаналізуйте таблицю «Мінерально-сировинна база Кіровоградщини». Визначіть кількість родовищ по окремих видах корисних копалин, що розробляються на сьогоднішній день, їх балансові запаси та об'єми видобутку.
3. Уточніть місце нашого району у загальному видобутку мінеральної сировини.
4. Поясніть терміни: «консервування родовищ», «стратегічна сировина» «експорт», «перспективні родовища»

Очікувана інформація:

Особливо область багата на нерудні корисні копалини – граніти, глини (бентоніти і каоліни). Граніти різних типів зустрічаються в Городищенському, Смілянському, Уманському та інших районах. Найбільш відомі родовища граніту – Старобабанське і Танське.

На території області розробляється найбільше родовище бентоніту – Черкаське, на якому зосереджено понад 85% усіх затверджених запасів України. Неповдалік сіл Мурзинці і Неморож Звенигородського району, с. Новоселиця Катеринопільського району залягають високоякісні вогнетривкі глини – каоліни. Майже повсюдно на території області поширені кварцеві піски. Серед паливних ресурсів переважає буре вугілля та торф. Родовища бурого вугілля знаходяться у Звенигородському, Катеринопільському районах, родовища торфу – біля смт Ірдинь Черкаського району. Станом на 01.01.2012 в Черкаській області налічується 257 родовищ корисних копалин, у тому числі 250 місцевого та 7 загальнодержавного значення. До родовищ корисних копалин загальнодержавного значення відносяться: - Танське та Північно-Танське родовища облицювального каменю (граніт); - Старобабанське родовище облицювального каменю (ділянка «Клін», ділянка «Граніт»); - Городищенське родовище облицювального каменю (лабрадорит); - Новоселицьке та Мурзинське родовище вторинних каолінів; - Черкаське родовище бентонітових глин (ділянка Дашуківська); - Мокрокалигірське родовище бурого вугілля.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

ГЕОЛОГІЧНА КАРТА. ОБ'ЄКТИ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ

Рис.7. Карта об'єктів мінерально-сировинної бази Черкаської області

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

ПЕРСПЕКТИВНІ ОБ'ЄКТИ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ ДЛЯ ПЕРШОЧЕРГОВОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСВОЄННЯ

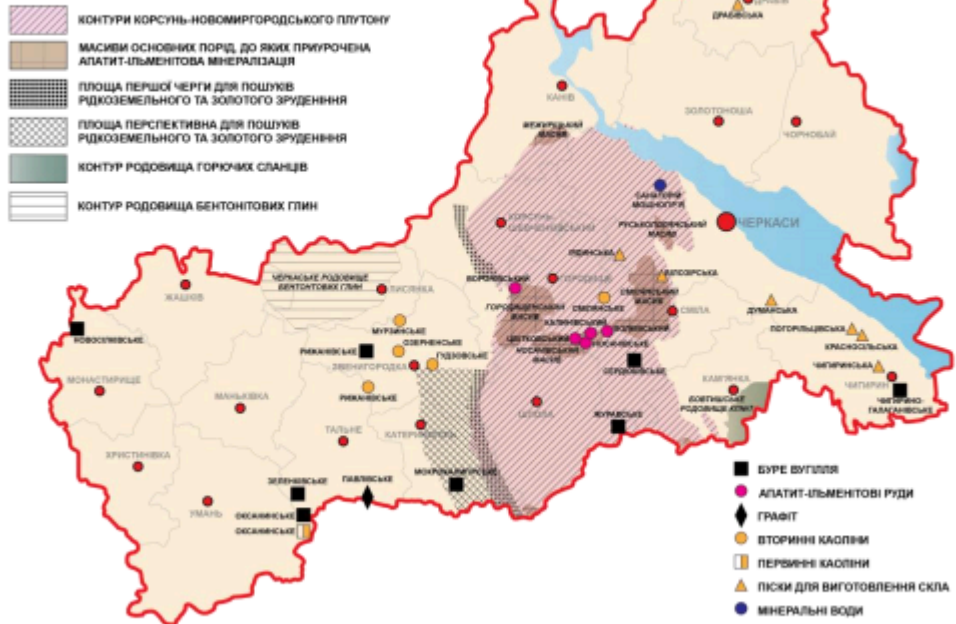

Рис.8. Карта об'єктів мінерально-сировинної бази Черкаської області

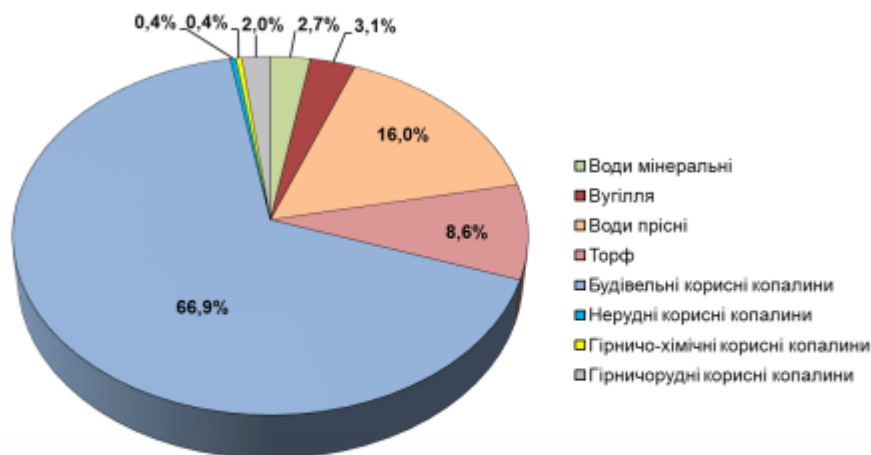

Рис.9. Стан запасів корисних копалин області

Крім них на території району залягають крейда, вогнетривкі глини, будівельні піски.

	Вид корисних копалин	к-сть родовищ	% від к-сті родовищ
1	Будівельні корисні копалини	153	62,71%
2	Торф	37	15,16%
3	Прісні води	36	14,75%
4	Вугілля	8	3,28%
5	Мінеральні води	5	2,05%
6	Гірничорудні корисні копалини	4	1,64%
7	Нерудні корисні копалини	1	0,41%

(Після виконання поставлених завдань члени експедицій звітуються про результати досліджень. Інші учні заповнюють почуті дані у свої картки)

IV. Підсумкове узагальнення.

Перегляньте ще раз виконані вами завдання.

Скажіть: чи можемо ми сьогодні з гордістю запевнити, що зручне розташування та природні ресурси – це та основа для Черкащини, яка сприятиме швидкому піднесенню її економічного процвітання? Доведіть свою думку.

Вчитель підводить підсумок.

Багаті матеріали до нашої теми зібрані в обласному краєзнавчому музеї. Його виставки та експозиції узагальнюють роботи видатних вчених-краєзнавців, містять колекції унікальних знахідок геологів, палеонтологів, ґрунтознавців, біологів, зоологів, ...

У. Домашнє завдання.

- Підготувати повідомлення за заповненими на уроці схемами.
- Відшукати в матеріалах періодики інформацію, що доповнить вивчену на уроці тему.
- Систематизувати у вигляді опорної схеми матеріали про положення, рельєф та корисні копалини свого села.